

д-р Крсте Шајноски
м-р Влатко Пачешкоски

Глобализацијата како генератор на економски диспаритети во светската економија

Апстракт

Со развојот на технологијата и се поголемата меѓузависност во одвивањето на меѓународните односи, особено во нивното егзистирање и функционирање, денес, фундамент е економската моќ. Од друга страна, економската моќ, најчесто, е детерминирана од следниве перформанси: per capita БДП, учеството и значењето во меѓународната трговија и во меѓународните финансии, способноста за акумулација и создавање на нови технологии и употребата на новите технологии, преку чијашто примена се создаваат можности за уште поголема акумулација. Оттука, слободно може да се констатира дека борбата во истражувањето и развојот на новите технологии во исто време е и натпревар за што подобра позиција во светската економија. Тргувајќи од тука во овој труд е имплементирана анализа и се дава одговор како денес во ера на глобализација е рапределна економската моќ во светската економија, причините за немоќта во светската економија и трансформацијата на моќта во светското стопанство.

Клучни зборови: глобализација, економска моќ, трансформација, меѓународна трговија, меѓународни финансии

1. Вовед

Факт е дека глобализацијата е во тек и дека, барем во сегашната фаза, се одвива асиметрично. Различното ниво на економска развиеност на одделните земји веројатно е основната причина што голем дел од нив не можат да се интегрираат во светските економски текови, т.е. не можат да ги валоризираат позитивните страни на процесот на глобализација или, ако евентуално ги користат, тогаш тоа е во помала мера. Друг дел земји се наоѓаат надвор од процесот на глобализација или апсолутно се “изгубени” во него. Апострофираната маргинализација во сегашната етапа на глобализацијата е неизбежен факт, бидејќи во нејзината основа е вграден моделот на “пазарниот фундаментализам” кој, per definitionem дејствува според принципот центар- периферија id est продуцира регионални диспаритети, фаворизирајќи ги развиените земји, а дестимулирајќи ги помалкуразвиените.

2. Продлабочување на јазот меѓу развиените земји и земјите во развој денес во ера на глобализација

Како и порано а особено денес, факт е дека е нерамномерно распределена моќта во светската економија. Врз основа на тоа овде може да се констатира дека светската моќ, т.е. светското богатство е сконцентрирано во меден мал број на земји.

Тенденцијата за продлабочување на дискрепанцата во развојот меѓу развиените и помалку развиените земји и натаму продолжува, при што односот врз основа на степенот на развиеноста, мерен преку БДП *per capita* меѓу развиените и најмалку развиените земји, во 1946 година, е 10:1 а денес е над 100:1. Додека, пак, односот меѓу развиените земји и земји во развој од 11:1 во 1946 година денес е 15:1. Најексплицитно тоа го покажуваат и следниве податоци:

Табела1 Дискрепанца во степенот на развој меѓу РЗ и НРЗ, РЗ и ЗВР за периодот од 1946-2010 година

	Најмалку развиени земји	сите земји во развој
1946	10,5 : 1	11,0 :1
1960	26,5 : 1	12,3 :1
1970	37,3 : 1	12,1 :1
1980	44,4 : 1	12,9 :1
1990	60,2 : 1	13,0 :1
2000	90,0 :1	14,9 :1
2010	94,3:1	15,3:1

Извор: A Fair Globalization, Creating Opportunities for all” WORLD COMMISSION ON THE SOCIAL DIMENSION OF GLOBALIZATION Washington DC, 2011

Од друга страна, светскиот економски раст во текот на последните педесет години беше импресивен. Тоа беше евидентно во развиените земји што напредуваа со брза стапка, наспроти сиромашните земји што движат напред со бавни чекори и заостануваат се повеќе во однос на развиените земји. Во периодот од 1947 до 2010 година просечниот *per capita*, во светски рамки, е зголемен за приближно десетпати, поточно БДП се зголеми од три трилиони долари на преку триесет трилиони долари. Меѓутоа, и покрај ваквиот раст на светскиот аутпут, повеќе од осумдесет земји имаат понизок *per capita* денес, отколку во 1990 година. Исто така, над 25 % од 4,5 милијарди население во сиромашните земји уште имаат животен век под четириесет години.

Исто така, просечниот доход во петте најбогати земји на светот е за 114 пати поголем од петте најсиромашни земји, така што тој јаз е најголем од кога било досега.

Врз основа на претходно изнесеното, нашиот став е дека проблемот на дискрепанцата меѓу ЗВР и РЗ се повеќе се продлабочува како резултат на дејствувањето на процесот на глобализација. Во тој контекст се забележува дека светскиот БДП во дваесеттиот век се зголеми за десетпати во развиените земји додека пак во земјите во развој за три пати. Всушност, државите од богатиот Север вешто, на најдобар можен начин, ги искористија стартните позиции во процесот на глобализација. Корисностите и ефектите од глобализацијата за оваа група земји се огромни, што може да се согледа и од следнава табела¹:

Табела2 Ефекти од глобализацијата за развиените земји и за помалку развиените земји од 1970 до 2010 година

година	Процент од глобалниот доход кој оди во прилог на 20% најбогати земји	Процент од глобалниот доход кој оди во прилог на 20% најсиромашни земји	Однос, помеѓу најбогатите и најсиромашните
1970	70,2	2,3	30:1
1980	73,9	2,3	32:1
1990	76,3	1,7	45:1
2000	82,8	1,3	64:1
2010	85,3	1,1	90:1

Извор: Brown and Kane , *The globalization of World Politics* , Oxford University Press, 2011 p 456

Исто така, за продлабочување на јазот во развиеноста меѓу РЗ и ЗВР свој придонес имаат ТНК, од една страна , и ограничувачките фактори на нивниот развој и експоненцијалниот раст, од друга страна.

Веќе неколку децении јадрото на светската економија се управува на меѓународно ниво. Така финансиските пазари иницијално беа раководени преку ММФ, иако тие сега се децентрализирани; трговијата се управува преку СТО (порано ГАТТ); а координацијата на економската политика преку Г7. Меѓутоа, ниту една од тие координирачки агенции не му посветува внимание на она што би можело да се посматра како централен проблем на глобалната политичка економија. Имено што произлегуваат меѓу нив , од бруто разликите во приходот и

¹ Brown and Kane , *The globalization of World Politics* , Oxford University Press, 2011 page 456

благосостојбата меѓу нејзините конституентни, подекономии, и односи на доминација и субординација. Растечката интеграција на богатите со сиромашните подекономии има тенденција да стабилизира еден класен, систем на глобално ниво.

Во претходните епохи меѓународните односи на нееднаквост беа посматрани како непроблематичен исход на супериорноста на доминантните сили. Во тековните околности тие често се посматраат како морално одбивни, а почесто како проблематични, во поглед на нивниот капацитет за поткопување на светската економија како целина.

Првиот доказ дека глобалната нееднаквост била посматрана како општ политички проблем беше институционализацијата на програмите за економска помош, воспоставени поединечно од повеќе високоразвиени земји во педесеттите и шеесеттите години. Програмите за помош, обично, имаа една од трите наводни цели: да спречат специфични закани за човекчкиот живот, (како што е привремената немаштија), да ја наполнат локалната економска пумпа со финансирање такви стратегиски проекти (како што се браните) или совладување општествени или културни бариери на развојот вклучувајќи воведување програми за контрола на раѓањето. Финансиските трансфери често беа придружени од тимови.² Таквата помош за развој многу ретко беше алтруистичка или контролирана од примателите: таа често беше насочена кон поранешните колонии или воспоставени сфери на влијание; или често беше поврзана со воена помош, како начин за одржување посебен идеолошки калап во државата-домаќин и се инсистираше парите од неа да се користат за купување производи од земјата-донатор. Речиси насекаде донаторите имаа јасна обврска да ги одржуваат пазарите за произведените производи и стабилни нискотрошковни добивки на сировини во земјите-домаќини.

Помошта формираше дел од спектар на односи, вклучувајќи трговија и задолжување, меѓу богатите и сиромашните земји, што изгледаше како засилување на глобалната нееднаквост. До седумдесеттите години развојното прашање генерираше криза на легитимацијата во тие односи - барањата за моралност, на начин на којшто богатите држави ги третираат сиромашните, повеќе не можат да бидат одржливи. Оттука произлегуваат две општествени научни теории што ефикасно го делегитимизираат односот. Првата е таканаречената Сингер- Пребишов или структуралистичкиот доказ. Таа сугерира дека богатите држави имаат динамични економии насочени кон технолошки напредок во којшто монополските корпорации и ефективните синдикати можат да ги држат цените на произведените стоки. Во исто време, сиромашните држави имаат слаби инвестициски матрици и дезорганизирана работна сила, што значи дека постои постојан намалувачки притисок врз цените на производите и нема поттик за индустриска разновидност. Тоа создава конзистентна тенденција кон растечки диспаритет меѓу

² www.imf.org/poverty;reduction&growth;facility

произведените производи и суровините, а со тоа развојот се прави невозможен. Наспроти тоа, теоријата на зависност, како што се знае, се концентрира врз алокацијата на капиталот. Имено, се докажува, дека тие кои го имаат капиталот внимателно ја користат алокацијата на капиталот за да ја контролираат матрицата на развој во ЗВР.

Тие докажувања доведоа до една конференција, спонзорирана од УНКТАД, на којашто сите држави, во принцип, се согласија за подобрување на помошта, воспоставување рамнотежа во растечкиот диспаритет во однос на трговијата, а на ЗВР им беше дадено повеќе власт во органите на глобалното економско управување. Сепак, малку од тие цели се реализираа, па така меѓународниот економски поредок, општо земено, стана понеуреден и децентрализиран во којшто положбата на ЗВР станува се понезавидна.³

3. Меѓународните економски односи во услови на глобализација како генератор на диспаритети во светската економија

На денешното ниво на општествено економски развој националните граници се претесни и нужна е потребата од заедничко глобално сознавање, уважување и регулирање односно разрешување на прашањата и проблемите кои ги тангираат сите земји и народи, независно од континентот каде припаѓаат и нивото на развиеноста. Оваа состојба се јавува како резултат на се поголемата и поразновидна меѓузависност помеѓу државите во светот и светската економија

Системот на меѓународни економски односи, се регулира на истиот начин како што е поставен уште пред 5 децении, според концептите и интересите на земјите кои во тоа време го имаа приматот во светското стопанство. Кога земјите во развој започнаа да се појавуваат на светската сцена, по Втората светска војна, тие се соочија со систем кој не им одговара и којшто систем ги промовира исклучиво интересите на развиените земји.

Денес, кога се во тек крупни промени во светот и во мултилатералната соработка, ЗВР, се маргинализирани на светската политичка и економска сцена. Всушност, тие се принудени тежиштето на своите активности да го пренесат на меѓународните организации кои се основни промотори на меѓународната економска соработка, како што се Светската трговска организација, Меѓународниот монетарен фонд и Светската банка, кои исклучиво се во функција на развиените земји.

Иако формално сите земји членки, се согласуваат дека земјите во развој треба да обезбедат подобри услови за развој, конкретните акции во тој правец, се одвиваат многу тешко и со отпор

³ www.unctad.org

од развиените земји. Всушност станува збор за прилично радикални ставови и длабоко всадени принципи и правила на постоечкиот систем.

Да го истакнеме на пример принципот на недискриминација, што е темел на кој почива теоријата и праксата на меѓународната трговија. Кога земјите во развој ја изразија потребата, тој принцип да не се применува во меѓународната трговија за ЗВР и да им се одобри преференцијален третман, тоа беше доживеано како вистински шок. Оценето беше, дека со таквата постапка ќе биде нарушен темелот на системот за меѓународна трговија и дека тоа ќе доведе до дискриминација во меѓународната размена и сл. Исто така неразвиените држави никогаш немаат остварено право на пристап на пазарите на развиените земји. Тој проблем е присутен до денес. Субвенциите од развиените земји коишто им ги даваат на своите производители ги прават поконкурентни наспроти производите од земјите во развој.

Во претходно наведените состојби од меѓународната трговија најсилно се рефлектираат спротиставените интереси на земјите. Овие, и уште многу други трговски проблеми го потресуваат меѓународниот трговски систем и ја нарушуваат неговата стабилност. Истовремено со тоа се наметнува и потребата од негова реформа. Иницијалните напори за ново конципирање на меѓународниот трговски систем се направени од страна на институциите преку кои се регулирани меѓународните трговски односи. Тие реформи се однесуваат на : натамошна либерализација и ширење на светската трговија за зголемување на благосостојбата на сите земји особено на неразвиените земји; јакнење на улогата на СТО, подобрување на системот на мултилатерална трговија врз начелата и принципите на СТО, се со цел за засилена мултилатерална дисциплина.

Вака поставената институционална концепција и ориентација декларативно е многу попрогресивна. Меѓутоа, практиката предупредува дека доколку не се реализираат порадикални промени во вкупните општествено-економски односи, таа ќе остане нереализирана.

Трансформациите и прилагодувањата на СТО и другите меѓународни организации кои ги регулираат меѓународните економски односи се неопходни. СТО постојано се трансформира, оваа организација настанала од трансформацијата на претходно формираниот систем за регулирање на трговските односи –конференцијата за царини и трговија ГАТТ којашто заради прилагодување на кон економските односи во тоа време мораше да биде изменета. Ваквите промени се однесуваат и на политиките на Светката банка како и на Меѓународниот моетарен фонд. Самиот ММФ, врши наметнување на својата владеачка политика во земјите во развој, ветувајќи им пристап до капитал, доколку тие ги прифатат неговите одлуки за монетарната, фискалната и трговската политика. Тоа не се само консултации, тоа се всушност ултиматуми кои што мора да бидат прифатени за да се добие, пристап на пазарот на капитал како и за да се добијат развојни програми и финансирање од Светската банка во ЗВР. Овие прашања се

испреплетуваат со социјалната политика во секоја од земјите поединечно. Поради таквото испреплетување настанувале и внатрешни конфликти во ЗВР, како и губење на власта на владите коишто своите избори ги добиле на демократски начин.

Затоа огромни се напорите за долгорочна консолидација помеѓу ЗВР и меѓународните институции, и тие напори се насочени кон акцентирање на потребата од конвергентност на економските перформанси, како приоритетен и нужен предуслов и пронаоѓање на начини што ќе обезбедат значаен степен на дисциплина и координација за спроведувањето на националните економски политики.

Оттука, поаѓајќи од комплексноста и условеноста на вкупните промени во меѓународните економски односи, може да се констатира дека решавањето на проблемите со кои се судираат тие, мора да се бара во поширок контекст, односно да се опфатат финансиските, монетарните, трговските и технолошко-развојните структури. Иако, денес, заради наведените неусогласености и конфликти, не постои глобална развојна стратегија, сепак, долгорочно гледано, таа претставува неизбежна перспектива.

Свеста за основните цивилизациски вредности на новото глобално општество ќе го даде моделот на одржлив развој, според кој треба да има место за сите, доволно простор за развој и квалитетен живот на сите народи и земји со хуманизација на односите во светот.

Заклучок

Врз основа на претходно изнесеното, нашиот став е дека проблемот на дискрепанцата меѓу ЗВР и РЗ се повеќе се продлабочува како резултат на дејствувањето на процесот на глобализација, поточно преку елементите на економската глобализација (меѓународна трговија и меѓународни финансии) и ТНК од една страна, и ограничувачките фактори на нивниот развој и експоненцијалниот раст, од друга страна. Нееднаквоста во развојот, како глобален проблем, предизвикува многу негативни консеквенци, хомогенизирајќи ги недоволно развиените земји врз основа на сиромаштијата, така што претставува сериозна закана за светскиот мир. Оттаму, овој проблем бара глобални зафати и решенија, а на тоа се противи крупниот капитал зошто не сака да ги загуби можностите за големи профити. Секој обид за регулирање на економските односи, на глобално ниво, крупниот капитал и неговите носители го доживуваат како удар на нивните интереси. И покрај нивниот силен отпор, неопходно е институционализирање на меѓународните економски и политички односи за конструктивно решавање на овие проблеми.

Користена литература:

1. Čomski, N. (1999), Profit iznad ljudi: neoliberalizam i globalni poredak, Svetovi, Novi Sad.
2. Dragičević, M. (2004), Ekonomija i novi razvoj, Alinea, Zagreb.
3. Drašković, V. (2007), Pojam, uzroci i posledice globalizacije, u: Globalizacija i tranzicija, Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd, 4. Drašković, V. (2008), Kontrasti globalizacije, Ekonomika i Fakultet za pomorstvo, Beograd
5. Lensink, Robert, and Oliver Morrissey, 2006, "Foreign Direct Investment: Flows, Volatility, and the Impact on Growth," Review of International Economics, Vol. 14, No. 3, pp. 478–93.
6. "A Fair Globalization, Creating Opportunities for all" WORLD COMMISSION ON THE SOCIAL DIMENSION OF GLOBALIZATION Washington DC, 2011
7. Douglas D. Jr. Southgate, Douglas H. Graham, and Luther G. Tweeten "The World Food Economy", Malden, MA : Blackwell, 2008
8. Donald M. Snow, "Distant Thunder: Third World Conflict and the New International Order", New York, 2005
9. Felix Moses Edoho "Globalization and the New World Order: Promises, Problems, and Prospects for Africa in the Twenty-First Century", Population council NY, 2012
10. Jagdish Bhagwati "Lectures on International Trade", Columbia University, 2011
11. Wallerstein, I. World-Systems Analysis: An Introduction. Durham, North Carolina: Duke University, 2009